

електронних виданнях також значно стисліші. Традиційні жанри літературної критики з'являються лише у друкованих виданнях та спеціалізованих журналах.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну контекст національної культури різко розширюється, сфера культури Сходу, тобто росії, з цілком зрозумілих причин випадає за рамки чинників кристалізації літературно-критичних жанрів. Однак, було б помилкою говорити про те, що сфера впливу культури Заходу, втративши опонента, тотально впливає на українську літературу і літературну критику. Тепер їй протистоїть потужний контекст національної культури.

Література

1. Гром'як Р. Т. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття). Посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 224 с.

2. Кучма Н. З. Літературна критика в Західній Україні 20-30-х рр. XX ст. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004. 232 с.

ВСТАВНІ СЛОВА І ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ТИПИ УСКЛАДНЕНЬ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»)

Ірина Бабій,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, babij-i@tnpu.edu.ua

Ніна Свистун,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, nina-s77@ukr.net

Конструкції, які традиційно розглядають як прості ускладнені речення, об'єднують різні у формально-синтаксичному плані явища. До них належать: однорідні члени речення (головні і другорядні), відокремлені члени речення (лише другорядні), поширені й непоширені звертання, вставні слова і вставлені компоненти.

Предметом нашого аналізу стали вставні слова і вставлені компоненти як типи ускладнень простих речень та їх класифікація у сучасному синтаксисі української мови. Вставні слова, словосполучення, речення є одним із найбільш поширених засобів вираження суб'єктивної модальності. В академічному синтаксисі сучасної української мови їх відносять до синтаксично ізольованих частин, які залишаються поза синтаксичними зв'язками між членами речення.

К. Шульжук подає таке визначення: «Вставні компоненти (слова, словосполучення, речення) – мовні одиниці, що виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і виражають різні модальні значення (можливості, сумніву та ін.)» [1, с. 168].

Розглянемо речення, ускладнені вставними словами і вставленими конструкціями. Джерелом нашого дослідження стали реченнєві структури на матеріалі роману Володимира Лиса «Століття Якова».

Вставні слова і сполуки. Зазначимо, що класифікації вставних одиниць базуються на семантиці та оцінці повідомлюваного, що міститься в них.

У нашому дослідженні виділяємо такі групи вставних компонентів, підкріплюючи їх реченнями із заявленого роману:

1) вставні слова й сполуки, які виражають ступінь вірогідності повідомлюваного (гіпотетична модальність, що передається словами на зразок *може, мабуть, видно, очевидно, безумовно, дійсно, справді, певна річ* та ін.). Це найбільш чисельна група: *І, мабуть, люблю...* [1, с. 85]; *Мабуть, ти знов постарався* [1, с. 228]; *Може, його ординарець отримав із дому якусь погану звістку?* [1, с. 74]; *Може, й не прийду ще сьогодні* [1, с. 90]; *Певно, дозволив балачку офіцера з солдатом* [1, с. 1]; *О, то, певно, файне місто* [1, с. 103]; *Ти, здається, прокидалася вночі?* [1, с. 125]; *Безумовно, красиво* [41, с. 133];

2) вставні одиниці, які передають послідовність викладу чи логічне завершення викладу думок (*до речі, отже, таким чином, по-перше* та ін.): *Отже, Тиміш мав повне право раніше заслати сватів* [1, с. 24]; *Отже, хтось захоче взяти її перлини?* [1, с. 118]; *Отже, сама взяла до руки?* [1, с. 125]; *Отже, ви справді навели довідки...* [1, с. 132]; *Як, до речі, їх звати, ваших доньок?* [1, с. 139]; *Або, навпаки, закричить* [1, с. 123]; *Однак, повернули назад* [1, с. 152];

3) вставні компоненти на позначення джерела повідомлюваного (за словами..., на мою думку, кажуть). У творі Володимира Лиса знаходимо вставні слова, які можна визначити як вставні односкладні неозначено-особові речення. Наприклад: *У Луцьку, кажуть, те саме...* [1, с. 147]; *Кажуть, тоді вони навіть маківки просто їсти беруться...* [1, с. 18];

4) вставні компоненти на позначення характеру висловлювання, способу передачі думки та типу її оформлення (так би мовити, іншими словами, власне кажучи, сказати по правді та ін.). Конструкції подібного типу Володимир Лис у романі не використав. На нашу думку, це пояснюється тим, що оповідь усіх подій ведеться від імені Якова Меха, який просто описує усі події і не надає їм свого власного пояснення, емоційного забарвлення тощо.

5) вставні слова, які виражають емоційний стан, почуття мовця (на щастя, на жаль, на радість, як на гріх) та компоненти, які передають звернення до співбесідника і вживаються з метою привернення уваги читача (даруйте, відчуваєте, бачиш, чуєш). Зауважимо, що у мові твору Володимир Лис не використовує зазначених реченневих структур, не послуговується ними як словесним інструментарієм.

Вставлені конструкції. У сучасному синтаксисі вставленими конструкціями називають мовні одиниці, що передають додаткову інформацію, побіжні повідомлення, перериваючи основне висловлювання за допомогою інтонації вставленості [2, с. 171]. Вставлені конструкції репрезентують об'єктивну модальність.

Вставлені конструкції не виступають членами речення, а за будовою можуть бути у формі слів, словосполучень, простих і складних речень тощо. У тексті вони можуть виділятися комами, тире або дужками. Нами простежено, що Володимир Лис у романі використовує речення, ускладнені вставленими конструкціями, виділені дужками (в інтер- або постпозиції).

У творі Володимира Лиса «Століття Якова» є небагато таких типів ускладнень. Ми натрапили на такі зразки:

- вставлені компоненти, представлені одним словом: *Пану (пану?) було добре...* [1, с. 101];

- вставлені компоненти, представлені сполуками (поєднанням) слів: *А наступної весни забрали вже й Тимоша (не першого в селі)* [1, с. 146]; *А в якова радість од зустрічі (таки була радість)* з гіркотою перемішалася [1, с. 203]; *Ніби перед собою не кохану дівчину (тепер вже жінку) бачить, а сестру свою* [1, с. 63];

- вставлені конструкції, представлені реченнями: *Хоч їхня смерть од висилки їх у Сибір (бо ж куркулем уже вважали) врятувала* [1, с. 206]; *Правда, Яків міг нелегально зловити зайця, а то й рибку (вони двічі ловили його самого за цим заняттям і штрафували)* [1, с. 128];

- вставлені конструкції, представлені поєднанням зі вставними словами: *Почув лайку (звісно, по-польськи)* [1, с. 75]; *Що вже в чотирнадцять літ ця дівчина (вам вона не святою здалася, бува?) приймала клієнтів* [1, с. 89]. Таке поєднання є цікавим із погляду синтаксису, оскільки вставні компоненти позначають суб'єктивну модальність, а вставлені конструкції співвідносяться із об'єктивною модальністю. Змінюється одноплановість висловлювання і по-іншому інформативно подається повідомлення.

Загалом вставлені конструкції можуть бути уточнювальними (надають конкретики змісту речення), пояснювальними (пояснюють причину того, про що сказано в основному змісті речення) та доповнювальними (виражають об'єктивну модальність).

Отже, прості речення, ускладнені вставними словами і вставленими конструкціями, почерпнуті з роману Володимира Лиса «Століття Якова», є цікавими та оригінальними синтаксичними явищами не лише за будовою, а й за семантикою, тому питання щодо таких типів ускладнень залишаються актуальними у сучасній синтаксичній науці і можуть бути предметом подальших наукових досліджень з лінгвістики.

Література

1. Лис В.С. Століття Якова: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 240 с.
2. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. 2-ге видання, доповнене. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 406 с.